

РУСИЯ И
МИРОТВОРЦИТЕ
НАД
ЮГОСЛАВИЯ

**Руската политика към агресията
срещу Югославия през 1999г. в документи, факти и
коментари**

Съставител: СТЕФАН АНЧЕВ

© Стефан Анчев – съставител, 2002
© издателство „Фабер”, 2002

ISBN 954-775-134-4

Стефан Анчев
РУСИЯ И „МИРОТВОРЦИТЕ” НАД ЮГОСЛАВИЯ

●
Коректор *Снежана Бончева*
Оформление *Нейко Генчев*

●
Формат 16/70/100
Печатни коли 19,5
Издателски коли 17

●
Faber – В. Търново (062) 35 256
e-mail: faber@polypress.bg

ТРАДИЦИОННАТА РУСКА ПОЛИТИКА НА БАЛКАНИТЕ И НЕЙНИТЕ НОВИ ИЗМЕРЕНИЯ

Руската политика на Балканите има свои традиции, създадени в кипежа на националноосвободителните борби на славянските и православни народи от региона. Несъмнено те се преплитат и с конкретните политически и икономически интереси на Петербург, достигащи различно нюансиране в зависимост от целите на отделните водещи политически сили и на създадената в резултат на това обстановка на полуострова. Тук трябва да се има предвид, че в стратегическите планове на Русия и на западните държави от великия оркестър се включват (или поне се имат предвид) и основните възжеления на балканските народи отразени в техните национални доктрини. При всяко положение обаче се натрапва една безспорна истина – Русия винаги (или в повечето от случаите) е тази, която застава на страната на възстановилото държавността си славянско и православно население, играе важна роля при формирането на държавните му структури, като защитава и интересите му на международната сцена. От своя страна Западът се намесва само тогава, когато трябва да осуети нарастващото руско влияние, а ако може и да изтласка за по-дълго време тази най-голяма славянска сила от полуострова. През различните периоди от време и в различна степен това му се отдава, за което вина имат и самите потърпевши. Става ясно, че единствено славянския свят няма своето единство. Панславизмът съществува повечето като теория, отколкото като приложена практика. Огорчението сред неговите радатели, от неблагодарното отношение на “останалите славянски племена” към великата славянска сила, тяхна освободителка и покровителка, звучат справедливо и дори актуално с днешна дата, но това се прави едва тогава, когато се оцени мащаба на нанесената вреда и се обърне поглед назад, към безвъзвратно вече загубеното достойнство. Казаните от Достоевски преди около 130 години горчиви думи, като че ли са описание на днешната, в началото на XXI век, ситуация у нас. ***“По мое вътрешно убеждение – пише той – Русия няма да има други такива ненавистници, завистници, клеветници и даже явни врагове като всички тези славянски племена, веднага щом Русия ги освободи, а Европа ги признае за освободени. Те ще започнат с това, че ще обявят и сами себе си ще убедят, че не са задължени на Русия за нищо и че едва са се спасили от властолюбието й... Даже за турците ще говорят с повече уважение, отколкото за Русия... Особено приятно за тях ще бъде да тръбят, че те са образовани племена, докато Русия е страна варварска, мрачен северен колос... Славяните с опиянение ще се втурнат към Европа, за да загубят самоличността си чрез европейски форми, политически и социални, преди да разберат каквото и да е за славянското си значение и призвание”***. За тези с по-къса памет или нарочно извикана амнезия нека припомним изграденото на политическа основа (?!) отношение към руския език в България през първите месеци и години на шестващата демокрация. През следващите години то бе “доразвито” и “подкрепено с аргументи” в парламентарните речи на “сини” едномандатки, както и в отношението към паметника на Съветската армия в столицата и този на “Альоша” в Пловдив. Заработи се за промяна на истината за

нашия славянски корен. По вестници, телевизионни и радио предавания, както и по всякакъв друг възможен начин се правят опити така да се манипулира българинът, че да му стане безразлична националната принадлежност. Основните три белега, пренесени от нашите предци през вековете: българска писменост, славянска принадлежност и православна (ортодоксална) религиозна насоченост, постоянно са атакувани, с цел да бъдат забравени или поне омаловажени. Едва не се стигна до дискусия за необходимостта да запазим кирилицата си, а малките българчета да учат вазовото “Аз съм българче” в неговия пълен (а не в министерско-образователен вариант) четири куплетен оригинал. Президентът пък който ни насочваше към правилния цивилизационен избор и раздаваше единствения български престижен орден “Стара планина” едва ли не на всеки отбил се у нас чужденец, вече направи своя, като лектор някъде на запад. С това секнаха и съветите му към младите българи да не напускат страната си.

В началото на 90-те години заедно с разпадането на Източния блок започнаха и нападите срещу южното славянство и православието. Така например в книгата си “Историческата съдба на народите” хърватинът Франьо Туджман признат за националист и от западните си покровители (но за съжаление ясно и открито едва след смъртта му) отправя яростни атаки срещу Русия, южното славянство и православието. Самюъл Хънтингтън пък изключва православието, а това означава и балканското славянство, от границите на Европа, установявайки че тя “свършва там, където свършва западното християнство и започват исляма и православието”. Позоваването и уеднаквяването на тази “разделителна линия” с границата между Хабсбургската и Османската империя е неумел опит да се смекчи неприязненото отношение към славянството изповядващо ортодоксалното християнство. Но сякаш усъмнил се, че не е разбран правилно Хънтингтън побързва да уточни, че румънците и българите не само се идентифицират със своята православна традиция, но що се отнася до вторите (техният грях е - бел. моя) “те подчертават и исторически тясната си връзка с Русия и Византия”. При така поставеното косвено условие за приобщаването ни в посока на обратния мах на политическото махало възниква и идеята **за доказване на не славянския ни корен; за отказ от кирилицата; за противопоставяне срещу Русия и останалото балканско славянство.** Резултати в това отношение наистина има. У нас се появиха редица “концепции и анализи” доказващи не славянския ни корен. Все повече се засилват “исторически обосноващите” нападки срещу Русия, като се акцентува преди всичко на “плановите й” през различни исторически периоди да ни направи Задунайска губерния и 16-та република. Изменихме и на декларираната национална стратегия да поддържаме добри отношения със съседите си. Управляващото през 1999 г. правителство на Иван Костов присъедини страната ни към натовската коалиция срещу С.Р. Югославия, като така се превърнахме в косвен неин противник без България да бъде пряко заплашена по какъвто и да е начин от нейна страна. По този начин подкрепихме широко разпространяваната на запад версия за лошите сърби и техните жертви албанците. Всъщност демонизирането на православните славяни започна още от войната в Босна и Херцеговина, когато те бяха противопоставени като негативна страна срещу хървати-католици и бошнаци-мюсюлмани. При по-късния и сравнително кратък по

време сблъсък между последните две страни в конфликта, нещата си дойдоха на мястото. Направеният правилен избор от католическия Запад бе в полза на хърватите католици.

Не трябва да пропускаме и другата страна на отношението Русия и останалия славянски свят, защитавана и от авторитети на панславизма, че всъщност никой не трябва да бъде подчинен или вързан към Русия, дори и от благодарност за освобождението си. Тя от своя страна по различни причини не веднъж е жертвала интересите на балканското славянство и православие. През време на агресията срещу Югославия, преди три години, в свое открито писмо сърбите пишат: ***“Извинявай, Русия. Ние, сърбите не можем да бъдем повече с теб в никакъв съюз, докато ти не започнеш да се управляваш сама и докато не престанеш да търгуваш със своите съюзници и да ги продаваш за грошове и празни лозунги... Извинявай, Русия, ние те обичаме повече, отколкото себе си. Ти си за нас мит, както и Косово. Но се оказва, че този мит е мит за несъществуваща Русия”***. Трябва да признаем обаче, че историята ни предоставя редица примери, показващи, че при първия възможен случай за корекция на това свое поведение, тя е правила необходимото за да се “завърне” на балканската историческа сцена. Надявам се, че в скоро време и сега ще стане така.

Разглеждайки традиционната руска политика на Балканите и нейните нови измерения ще се спра на два характерни за нея периода: от край на XVIII в. до Първата световна война и през годините на следконфронтационния период. Умишлено пропускам времето на съветския период, защото там нещата стоят преди всичко на точно определена идеологическа и социална основа, а и тогава няма Русия, а СССР.

РУСИЯ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО НА ДЪРЖАВНОСТТА НА БАЛКАНИТЕ

През последната четвърт на XVIII век, след Кючюк-Кайнарджакския мирен договор от 1774 г., въпросът за Проливите, като основна част от Източния въпрос, излиза трайно на политическата сцена. Активизира се и руската политика в региона, като отношенията ѝ с Османската империя и съдбата на живеещите там християнски народи стават стратегическа част от нейните политически планове. Кючюк-Кайнарджакският мирен договор поставя успешното начало на руската балканска политика, набелязаната още през 60-те години на XVIII в. Според чл. 7 от него “Високата порта обещава постоянно покровителство на християнската вяра и на нейните църкви”, а на практика това означава и покровителство на християнските поданици на империята, които пък са всички балкански народи борещи се за възстановяване на държавността си. Автономни привилегии получават и дунавските княжества Влахия и Молдова. В 1782 г. Екатерина II формулира така наречения си

“гръцки проект”, като привлича към този своя план и австрийския император Йосиф II. Според него, на север от р. Дунав трябвало да се създаде зависимата от Русия православна балканска държава Дакия, а на юг – Гръцка (Източна) империя със столица Константинопол, управлявана от внука на руската императрица. За своето съдействие Австрия щяла да получи значителна част от западните земи на полуострова населени с южнославянско население. Както е известно този план не успява, но неговият замисъл е показателен за новата насока в руската политика, както и за значителната роля на гръцкия народ в плановете на Петербург. Някои автори я разглеждат като “романтичен” период поради стремежът ѝ да възстанови Византийската империя върху руините на Турция. Привържениците на тази теза изтъкват средновековните черти на приетата от нея идеология, както и религиозния характер на започнатото противоборство.

Първият реален резултат от руската намеса на полуострова е създаването на Републиката на Седемте съединени острова. Фактът, че Йонийските острови се превръщат в ключова позиция за руските действия в източното Средиземноморие, не намалява резултата от първото православно християнско държавно образувание. Неговото запазване през следващите години се превръща в модел и удобен прецедент пред турското правителство за подобно устройство и на другите християнски области в Османската империя. Разбира се тук трябва да се има предвид, че крайният резултат е свързан с наслагването на редица военно-политически обстоятелства водещи в крайна сметка до постигането на желаните благоприятни за балканските християни резултати.

В началото на XIX в. като резултат от френското нахлуване на Балканите се създава фактически независимата Черна гора в района на Бока Которска. Това дава основание за по-голяма активност на руската политика (през периода 1803-1807 г.) стремяща се с различни средства да укрепи своето политическо влияние в региона. Настъпва и постепенна промяна в руската политика по отношение нейната ориентация към православно балканско население. Кризата в Османската империя включваща в себе си, както неравномерния ход на реформите така и съпътстващия ги сепаратизъм се допълва и от двете сръбски въстания от 1804 и 1815 г. Очевидна е постепенната преориентация на Петербург от гръцкото към сръбското националноосвободително движение. Още в началото на 1804 г. въстаналите шумадийски сърби влизат в плановете на Александър I, като руската страна изработва и позицията си по отношение на уреждането на сръбско-турския конфликт и политическото бъдеще на сръбските земи. След като Виена отказва да подкрепи исканията на въстаниците, а посреднички само за започване на преговорите в Земун, сърбите се обръщат за помощ към А. Я. Италински, руският посланик в Истанбул. В отправената от страна на скупщината молба се настоява Русия не само да вземе под своя защита въстаналите сърби, но и да съдейства за получаването на автономни права на освободената от тях територия. Въпреки че руският император заема твърде предпазлива позиция той явно поощрява сърбите в по нататъшното преследване на набелязаните от тях цели. За това говори както тонът така и поставените искания в тяхната ноемврийска декларация от 1804 г. Постигнатото от руската политика положение за Йонийските острови става модел и за въстаналите сърби. Така в

началото на XIX в., политическата идея за възстановяването на държавността сред славянските православни народи под покровителството на Русия, добива вече и все по-практическо изражение. Промяната в тази посока, е свързана с плановете на Александър I за създаването в Югоизточна Европа на редица независими или автономни държави, като бариера срещу френската експанзия. От друга страна според плановете на един от уважаваните водачи на въстанието, карловацкия митрополит Стефан Стратимирович, създаването на автономна сръбска държава под руско покровителство, ще бъде началото на обединението на всички сърби намиращи се под австрийска и турска власт. През втората половина на 1807 г. чрез своя дипломатически представител Рудофиникин, Русия прави опит и за намеса във вътрешното устройство на освободените сръбски земи. Става въпрос за утвърждаването на съсловно управление, даването на широки права на Сената (скупщината) за сметка на управляващия върховен княз. През декември 1808 г., по време на руско-турското примирие, сръбските искания достигат до единствено приемливото за тях предоставяне на пълна независимост за Сърбия със съдействието на Русия. Въпреки, че този план е практически неизпълним, както при тогавашната международна обстановка така и по-късно, той е свидетелство за силното руско влияние на полуострова (въпреки сериозната политическа и военна обстановка в Европа), без което не биха могли да се градят такива амбициозни плановете. Руската загриженост за съдбата на възстановената сръбска държавност обаче е възпрепятствана от все по-очертаващата се френска военна опасност. Подписаният през май 1812 г. Букурещки мирен договор прави илюзорни амбициозните сръбски плановете и дори е отстъпление от постигнатите преди това договорености с Портата. Скоро идва и военното поражение на младата сръбска държава, а с това се слага и край на първото сръбско въстание. Тук трябва да отбележим, че освен руското застъпничество за сръбското националноосвободително движение, няма друга велика сила, която да приема така присърце проблемите на балканските славяни. Що се отнася до политиката на Виена, то тя е твърде съдържана, като при съпоставителен план би могла да се определи повече като “активно неутрална в полза на Османската империя”.

По време второто сръбско въстание (1815 г.) съвпада с извършването на редица промени както в християнска Европа така и в Османската империя. След победата над Наполеон I и последвалия Виенски конгрес, се създава Свещения съюз, който трябвало да бди за запазване на империите, от което следва, че е против нарушаването на техните граници. Тази защита обаче се оказва илюзорна за Османската империя, трясеща се от размирици при незавършена вътрешна реформа. Освен от второто сръбско въстание, тя е притисната от сепаратистичните действия на двете независими албански фамилии Бушати и Тепенденли, от вълнения в Босна и Херцеговина, от зародилото се и все по-засилващо се гръцко движение “Филики етерия”, от стремящите се към все по-широка автономия Дунавски княжества, от недоволството на еничарите срещу планираните военни и икономически реформи. Въпреки, че Петербург няма намерение да води война с империята на султаните, той не се отказва от постигнатите в Букурещ договорености по отношение на сърбите и на Дунавските княжества. През лятото на 1816 г. Г. А. Струганов, руският посланик в Истанбул,

започва активни преговори за даване на автономни права за сърбите. През 1820 г. сръбският въпрос дори става обект на специални разговори в руското министерство на външните работи. Отново, както по време и на първото въстание, се обсъжда вътрешното устройство на страната, признава се правото на Обренович за наследственост във властта, но при условие, че няма да се налага деспотизма само на едно семейство.

Руската политика по отношение на Сърбия не се променя и след възцаряването на Николай I. Според Акерманската конвенция от септември 1826 г. , Портата се задължава да изпълни клаузите от Букурещкия договор касаещи Сърбия и Дунавските княжества. Въпреки, че тя не прави това, последвалият Одрински мирен договор от 1829 г. и основания на него султански хат-ти-шериф, дава на младото сръбско княжество пълна вътрешна автономия, Милош Обренович получава наследствени права върху сръбския престол, а Русия – правото да покровителства Сърбия.

От началото на 20-те години на XIX в. националноосвободителното движение на Балканите се обогатява със старателно подготвеното от “Филики етерия” гръцко въстание, преминало в революция възстановила държавността и на гръцкия народ. Още по време на неговата подготовка, водачите на заверата се обръщат към своя сънародник Йоан Каподистрия, заемащ висок дипломатически пост в азиатския департамент на руското външно министерство, с предложение да оглави борбата. След неговия отказ начело на въстанието застава друг грък, също на руска служба – Александър Ипсиланти. Тези “лидерски” лутания и промени преди началото на въстанието показват два основни момента в тогавашната политическа реалност. Става ясно, че съобразно новите европейски реалности Русия няма възможност, а и не желае да поеме риска да застане зад подготвеното от “Филики етерия” въстание. С тази своя позиция тя запазва мястото и ролята си в Свещения съюз, но пък губи обаянието си сред балканското православие като велика сила защитаваща неговите интереси.

След започването на въстанието в Пелопонес от Петербург заемат по определена позиция. Въпреки че Александър I подкрепя останалите европейски правителства при осъждането на гръцките въстанически действия и показва явно, че няма намерение да ги подкрепя, той не пропуска да осъди турските репресии над гръцкото население. През 1821 г. Русия настоява пред Портата да спре преследването и избиването на гръцкото население, като почти се стига до скъсване на двустранните дипломатически отношения. Използвайки турските зверства като основен повод в своята политика пред останалите държави от великия оркестър, царското правителство се надява Русия да заеме водеща роля при регулиране на поредната криза в Османската империя. Разбира се, че подобна позиция не е резултат на някакъв алтруизъм, а естествена закономерност с оглед на "проливната" политика и руската роля в балканските територии на Турция.. Твърдото противопоставяне от страна на Виена и Лондон, опасяващи се от засилване на руското влияние на Балканите и в Близкия изток, принуждава Александър I да води своя самостоятелна политика. През януари 1824 г. Петербург запознава великите сили със своя план по разрешаването на кризата, който трябвало да бъде обсъден на конференция за Източния въпрос. В него се предвижда създаването на три самостоятелни гръцки княжества, в източна, западна

и южна Гърция, които трябва да получат автономни права и привилегии подобни на тези, които имат Йонийските острови. Тази идея обаче не е подкрепена от никого, като дори е посрещната с възмущение и от самите гърци обявили вече независимостта си в Епидавър. Още през следваща година руската политика се сблъсква със сериозната английска конкуренция пред новото гръцко правителство. За разлика от Петербург Лондон са по-прагматични и залагат на конкретни цифри при даването на заем за младата все още непризната балканска държава. Тази политика предизвиква и т. нар. “Акт на подчинение” - петиция до английското правителство с искане за установяването на едноличен английски протекторат над Гърция. В крайна сметка се стига до взаимен компромис между двете велики сили и до естествени техни общи действия. В края на март 1826 г. между Русия и Великобритания се подписва общ документ (Петербургски протокол) за разрешаването на конфликта. Предвижданата автономия за намиращата се под гръцка власт територия този път е подкрепена и от самото гръцко правителство, намиращо се в безизходно военно и политическо положение. На основата на Петербургския протокол през юни 1827 г. се сключва и тристранен съюз между Русия, Великобритания и Франция насочен към разрешаването на гръцкия въпрос. Последвалите съвместни военни действия, както и руско-турската война от 1828-1829 г. довеждат до Одринския мирен договор (10 март 1829 г.) даващ широка вътрешна автономия на гръцката държава. Въпреки сериозната намеса на западните велики сили, Русия все пак е тази, която е най-активна по гръцкия въпрос и прави най-много в политически и военен план за признаване на възстановената гръцка държавност. Тук трябва да признаем и подчертаем някои основни закономерности в западната и руска политика по отношение на резултатите от балканските националноосвободителни движения. Русия винаги участва при уреждането на конфликтите между балканските народи и Османската империя, като винаги (с незначителни изключения) застава в защита на техните интереси и политика. Западният велик оркестър пък никога не пропуска възможността да се намеси и коригира постигнатите от Петербург договорености. Така статуквото между великите сили налага и определена политическа аксиома според която нито един балкански народ възстановил държавността си не получава веднага за нейните граници статут на независима държава. Всичките шест балкански държави преминават през “карантинния период” на автономността преди да станат независими. Освен това на почти всички балкански държави (на четири от шестте) се налага за владетел чужд в национално и религиозно отношение принц свързан с някоя от западните династии. Тези два общи за всички фактора са първата сериозна намеса от страна на Запада във вътрешната и външна политика на балканските държави. Впрочем отношението към тях не е много по-различно от демонстрираното векове преди това снизходително пренебрежително отношение към зависимата икономически от тях Османска империя. Известен нюанс все пак има. Той е свързан с по-голямото предпочитание което Западът отдава на исляма в сблъсъка между него и православие. Оправданието, че това е реакция насочена срещу руската политика и влияние на Балканите, не е издържано, защото се отнася до суверенни държави, в определени моменти с откровена антируска и прозападна политика. Всъщност за балканските правителства в много от случаите тя е наложена или “предизвикана” от

същите тези западни държави, а известно е разминаването между определени правителствени интереси и интересите на един цял народ.

През периода между постигнатата вече автономност и желаната от страна на балканските държави независимост, ролята на Русия не е по-малка. Това е периодът, когато западните държави и Русия се придържат към т. нар. “политика към слабия съсед”, като в случая се има предвид Османската империя. Във възникналия конфликт между султан Махмуд II и неговия египетски васал Мохамед Али са въвлечени всички велики сили. Прекалено дългото протакане за намеса в полза на Турция от страна на Лондон, Париж и Виена, принуждава Високата порта да се обърне за помощ към Петербург. Според подписания на 26 юни 1833 г. Ункяр-Искелесийски мирен договор, Русия се задължава за период от осем години да оказва по всяко време военна помощ на Османската империя срещу което получава еднолично право за ползване на Проливите, което на практика означава, че те са закрити за останалите велики сили. По време на конфликта от 1831-1833 г. император Николай I не пропуска възможността да изпробва поредният план за Балканите отнасящ се до създаването на гръцка държава включваща в своите граници и азиатския бряг на Босфора. Явно е обаче, че това не е план, който се очаква да бъде реално изпълнен, а дипломатически сондаж предназначен за разкриване картите на Метерних. Според последния, ако се окаже, че султанът не може да запази властта си на Балканите то могат да се образуват няколко неголеми “напълно независими държави” – Молдова, Влахия, Сърбия, Босна, България и Албания в които християните ще се управляват от князе, а мюсюлманите от ханове. **План показващ нещо важно, станало по-късно основен мотив в австрийската и въобще западна политика по отношение на народите живеещи на полуострова. Това е създаването задължително на малки, а това означава и безсилни балкански държави, нямащи възможност за своя самостоятелна политика, а оттам имащи и фиктивен суверенитет.** Очевидно е разминаването в това отношение с руската балканска политика, залагаща на други фактори, която в крайна сметка е по-благоприятна за възстановилите държавността си балкански народи.

По време на Кримската война (1853-1856 г.) гръцката общественост застава на страната на Русия, като дори се смята, че е необходимо започването на подготовка за война с Турция. Тъй като подобно своеволие не съвпада с плановете на Франция и Великобритания, през май 1854 г. те побързват да окупира малката балканска суверенна държава. Тук искам да напомня, че в стремежа си да изтласкат Русия от Проливите и Балканите, западните християнски държави влизат във война в която се противопоставят католицизма и исляма срещу православно християнство. Още повече, че и първоначалният формален повод за конфликта също има религиозен оттенък. Гърция е не само окупирана, но трябва да търпи чуждите войски и след подписването на Парижкия мирен договор. Едва през февруари 1857 г. и последният чужд войник напуска Пирея. По сложен се оказва въпросът с дейността на международната финансова комисия на гръцка територия целяща да събере погасяванията на 60 млн. заем даден на гръцкия крал Отон I. След намесата на руския външен министър А. М. Горчаков, комисията е принудена да съкрати срокът си за пребиваване и да се задоволи със сумата едва от 900 хил. драхми.

Отново позитивна на балканските държави (този път за Сърбия) е руската намеса в началото на 60-те години. Сръбско-турското стълкновение в Белград в началото на юли 1862 г. има реалните изгледи да прерасне в поредният голям балкански конфликт. След спешно свиканата в Канлиджа конференция – малко градче близо до Истанбул – Русия и Франция застават зад сръбските искания за ликвидиране на турските крепости останали в територията на княжеството. Тази позиция е в унисон с възприетата от Александър II политика. Още преди избухването на конфликта Сърбия получава значителна материална руска помощ (март 1862 г.) възлизаща на 300 хил. рубли предназначена за превъоръжаване на сръбската армия в случай на война с Турция.. Русия застава и зад сръбския замисъл за организирането на Балкански съюз (1866-1868 г.) като този път отпуска заем от 200 хил. дуката с безплатна отстъпка за 100 хил. необходими за въоръжаване и дипломатическа работа по създаването на замислената коалиция.

Позитивна е и руската намеса при обединението на дунавските княжества Влахия и Молдова и сливането им в единна държава. След Одринския мирен договор (1829 г.) руската администрация в княжествата провежда редица реформи станали основа за бъдещето им икономическо и политическо развитие. Най-важният акт сред тях е органическият устав (регламент), който е и първата конституционна форма заместваща властта на фанариотите с тази на румънското болярство. Вътрешните политически борби, както и ролята на двете княжества в международния политически живот стават елемент от руската политика на Балканите през първата четвърт на 50-те години на XIX век. Към заключителния етап на Източната криза (1875-1878 г.) се променя и румънската политика, която от профренска постепенно се ориентира към защита от Петербург. По такъв начин точно участието на Румъния в руско-турската война от 1877-1878 г. е причината да се признае нейната независимост договорена предварително на руско-румънските разговори в Ливадия.

Що се отнася до България и ролята на Русия за възстановяването на българската държавност, смятам, че този въпрос е твърде добре аргументиран в част от нашата историография и няма какво още много да се добави към него. Спекулациите в последно време с някаква измислена “руска окупация” отбелязана като условие в предварителния Санстефанския мирен договор са несъстоятелни. Погледнато от военна, дипломатическа и политическа гледна точка освободената територия населена с българско население е част от Османската империя. На нея няма други държавно-административни и военно охранителни органи освен тези на държавата победителка. За създаването на българска армия и милиция е необходимо време, а и никоя западна държава не се ангажира с тази мисия. Подписвайки договора в Сан Стефано руската дипломация си дава ялната сметка, че той ще бъде коригиран на основата на подписаните предварителни споразумения, както и според условието на Парижкия договор от 1856 г., че границите на Балканите могат да се променят само със съгласието на страните сложили подписа си под него. Най-важното в случая е, че именно Санстефанският договор връща държавността на българския народ, нещо което в Берлин няколко месеца по-късно само се потвърждава. Всякакви други приказки и словесни еквилибристики имащи за цел да омаловажат ролята на Русия по отношение зараждането на третата българска държава, са плод на съвременни

партийни пристрастия и стремеж за политическо нагаждане в лутащото ни се настояще. Не трябва също така да се пропуска и факта, че Санстефанският договор признава независимостта на Румъния, Сърбия и Гърция, а Берлинският конгрес само потвърждава този факт. Според подписания на него договор направените под натиска на западните държави промени се отнасят преди всичко за границите на българската държава. Като един от основните мотиви за това се явява и искането, заявено от Австро-Унгария още в Райхщад, да няма голяма славянска държава на Балканите. Разбира се, че в случая, когато този въпрос се поставя, се визира Сърбия, но в крайна сметка потърпевшата е България. За оряването на границите ни, доближаващи се най-много до тези на диоцеза на българската Екзархията разбира се влияят и много други фактори, но в крайна сметка събитията се насочват от Великобритания и тя успява да постигне целите си: разбиване на единството в “съюза на тримата императори” и ограничаване на политическите и териториални резултати от руската победа във войната. Всъщност българският въпрос се обсъжда от тристранна руско-английско-австрийска комисия. На нейните заседания Дизраели настоява за запазването на властта на султана в българските земи и най-вече за разполагането на турски гарнизони в Южна България. Тази негова позиция се подкрепя от австрийската страна, като нейният представител е особено настойчив за даване на името “Източна Румелия”.

На Берлинския конгрес Русия претърпява дипломатическа загуба и по отношение своето влияние в Сърбия. Пет дни преди подписването на договора (26 юни /8 юли/ 1878 г.) Ристич подписва с Андраши австро-сръбска конвенция. Цената на сръбските икономически и политически отстъпки, а с това намаляване и на руското влияние, е присъединяването още (в сравнение със Санстефанския договор) и на двата окръга Пирот и Враня. Фактически в Берлин западният католически и протестантски политически елит “зарежда” балканското буре с барут на териториалните и политически противоречия между възстановените балкански държави. С поредното нова разчертаване на границите Румъния се противопоставя на Русия и на България заради Бесарабия и Северна Добруджа. Сърбия и България скоро ще стигнат дори до сблъсък, заради териториалната неудовлетвореност на първата. За да се обезсили руското влияние на Балканите опиращо се на двете славянски държави, Вашингтон дори предлага, силите да подкрепят Гърция, която в съюз с Турция да изпълни този замисъл на западния велик оркестър.

Според решенията на Берлинския конгрес Русия понася загуби и в други точки от региона. След като Великобритания окупира Кипър и Египет тя значително намалява влиянието на Петербург в Проливите и Средиземно море. След окупацията пък на Босна и Херцеговина, сериозно се засилва австрийското влияние на Балканите. В момент когато Белград все повече задълбочава връзките си с Виена, когато българското правителство търси възможност за мирно сливане на Княжеството с Източна Румелия, и когато се изострят гръцко-турските отношения във връзка с претенциите на Атина към Епир, Тесалия и част от Македония, през октомври 1880 г. Д. Милютин изготвя план за “възможно разрешение на Източния въпрос при окончателното разпадане на Османската империя”. Според тази негова “Записка” мястото на “болния човек” трябва да се заеме от конфедерация на няколко

самостоятелни балкански държави под общото покровителство на Европа. Според Милютин в нея трябва да влязат Румъния, Сърбия, Черна гора, България, Албания и Гърция. Допуска се към нея да бъдат включени и Босна и Херцеговина, оставащи обаче под властта на Австро-Унгария. На практика Турция ще бъде изтласкана в Азия, като на Балканите тя ще заема само Истанбул и прилежащия към него Одрински вилает. Интересен момент тук е, че се говори за Албания, преди още да има такава територия обособена в държава. По-подробното разглеждане на проекта разкрива, че всяка държава ще има своя армия, конституция и ще си запази самостоятелната вътрешна политика. Като общи се определят военните и политически мерки, които ще се вземат при необходимост от отбрана, както и въпросите от финансово, икономическо и юридическо естество. Общите въпроси ще се решават от Постоянен съвет, съставен от по един представител на всяко от съюзните правителства, председателстван от председател избран измежду самите членове в него. Замисълът отношенията между великите сили и конфедерацията на балканските държави да се регулират от международна комисия съставена от представители на шестте велики сили и заседаваща в Истанбул, разкрива плановете на автора с оглед на конкретната политическа обстановка в Европа и на полуострова. Отчитайки загубите на руското влияние, и търканията във все още невъзстановения Съюз на тримата императори Д. Милютин явно насочва своя проект към балканските амбициите на австрийската политика.

Както е известно този проект не е реализиран, като дори не е направен и опит в тази насока, но като конкретен замисъл той налага следните заключения. В случай когато Русия е затруднена в своята политика на Балканите тя съсредоточава усилията си в създаването на съюзно обединение (конфедерация, или съюз), като в случая залага на силата на балканските национални доктрини и общата цел заложена в тях – присъединяването на нови територии с християнско население за сметка на разпадащата се Османска империя. Включването на западните велики сили в този неин план не е споделяне на техните плановете по отношение на региона, а по-скоро наложена от обстоятелствата необходимост. Тук заслужава да си припомним опита за организирането на Първия балкански съюз (1866-1868 г.), както и предвидената (но не осъществена) арбитражна роля на Петербург по-късно по време на Втория балкански съюз, който се разпада след две войни – срещу общия противник и между самите съюзници.

През целия разглеждан период е очевиден безспорният стремеж на Русия за подкрепа на балканските славянски и православни народи и техните държави. Съвпадението на нейната външна политика в региона с целите на възстановената там държавност не намалява нейното значение, а по-скоро е потвърждение за единение основано на общославянската и православна идентичност, както и за единството изградено върху базата на произтичащите от това общи интереси. Фактът, че няма нито един случай за възстановена държавност на православен балкански народ без участието на Русия е показателен. Показателно е също така, че във всички тези случаи западните велики сили се намесват за да ограничат или подчинят по някакъв начин, постигнатото вече от страна на Русия.

РУСИЯ И РАЗПАДАНЕТО НА ДЪРЖАВНОСТТА НА БАЛКАНИТЕ

Опит за създаването на общ балкански блок се прави и след избухването на Първата световна война, като заедно с Русия и западните велики сили се надпреварват в анонсирането на национално-привлекателни обещания към държавите от региона. Разглеждането на балканските държави като предпочитано **блоково образувание** между двете световни войни не е следствие на някакво високохуманно или политическо-солидарно отношение с техните тежнения, а преди всичко удобно от стратегическа (икономическа, военна и политическа) гледна точка положение при всеки вид глобална политика за постигането на нов световен ред. Всъщност определението “нов световен ред” не е откритие на американската политологическа мисъл. Налагането на “мирните” условия от победителите след всяка война си е фактически нов ред. В зависимост от големината на конфликта (дали той е локален или световен) се определя и неговия вид. Така например след Берлинския конгрес на Балканите се налага нов регионален ред при който се намалява доминантната на Османската империя, като тя се заменя с все по-засилващото се влияние на възстановените балкански държави. Балканските войни фактически са продължение (или доразвитие) на този ред, но той вече се разпростира и върху отношението между тях самите. След Първата световна война над Европа се налага новият ред на победителите от Антантата обоснован по-накратко с идеята за “запазване на следвоенното статукво”. В нейно име се правят опити да се създадат и се създават редица съюзни антанти и пактове, като за Балканите продължава да се преследва идеята за “общ блок”, като в него се включат и победените държави, но само при единственото и задължително условие те да признаят следвоенното статукво, или казано по друг начин - правилата на създадения следвоенен световен ред. Лансираната в последно време и повтаряната до втръсване “нова” идея за тотално обединение срещу тероризма всъщност е позабравено нещо старо. В началото на 30-те години се сключва конвенция за определяне на агресора, като за такъв се признава и всяка държава изпращаща (или покровителстваща изпращането на) въоръжени чети на територията на съседна държава. Съвсем ясно е, че подобен процес може и да бъде инсцениран за да влезе в сила прилагането на предвидените наказателни мерки. Интересното е, че тази конвенция обаче не е подписана точно от водещите тогава западни политически сили Франция и Великобритания, може би защото точно тогава те са в подготовка за подписването на “пакта на четирите”, който представлява договореност между самите тях (държави държащи на следвоенното статукво) и Германия и Италия (ревизионистични държави) за налагането на контролиран от тях нов световен ред. Към подобно подчинение на света се стремеше и Хитлер, като се възползва от временния дисбаланс или недобра организираност в противопоставящите му се сили. Нов следвоенен ред основан на баланса на силите начертаха и тримата големи от СССР, САЩ и Великобритания по време на срещите си през време на Втората световна война. Както във всички случаи преди това общото единство срещу общия враг премина към все по-задълбочаваща се конфронтация

известна като “студена война” изразена във военна и икономическа надпревара и политически обосновки за нейното прикриване. Може би поради тази причина е по-правилно използването на формулировката “следконфронтационен период” отколкото наложеното от Запада и спонтанно прегърнато от папагалската политическа мисъл у нас понятие “посттоталитарен период”. Нима сега светът не се управлява от една държава, от една групировка, която също има свой изявен водач (лидер). Глобализацията във всяко едно отношение е налагане волята на незначително мнозинство над световното човечество. Определения като “свят без граници”, “отворени общества” и други подобни словосъчетания не са нещо друго освен кодови понятия, които трябва да внушат съвсем различни представи от тези, които всъщност трябва да прикрият. Свят без граници може да се идентифицира с американската амбиция за империя без граници, водеща за тази цел война без граници. “Отворените общества” в балканските държави всъщност имат **за цел разграждането на истинското общество в тях**, като работят за подчинението му на тези икономически и политически интереси, които ги финансират.

Обстановката на Балканите през последните 12 години неизменно се обяснява с някакво етническо и религиозно противопоставяне между живеещите в региона народи. Подобна теза е много удобна поради няколко причини. На първо място чрез нея може да се направи паралел с историческото минало, като отново се вкарва в употреба историята за “кръвавите балкански войни” от началото на отминалия век, потресали западното общество. Паралелът с балканските войни и разпадът на Югославия пък се прави съвсем произволно, като изобщо се игнорира разликата между **вътрешно държавен и междудържавен конфликт**. Важното в случая е да се убеди отнасящото се повърхностно към проблема западно общество (малцина са само авторите виждащи истинската причина за кризата) в кръвожадната непоправимост на живеещите на полуострова народи, които трябва да бъдат възпирани със сила, а след това култивирани за да бъдат приобщени към демократичните общества. Освен историческата си обремененост, те са точно такива каквито ги представят и поради доскорошната си принадлежност към Източния блок доминиран от “империята на злото”, както президентът Буш-старши определи Съветския съюз. На второ място се прави твърде успешен опит за компрометиране на източното православие на фона на “единното и човеколюбиво” западно християнство. Точно тук на Балканите западът в лицето на САЩ и страните от Централна и Западна Европа поддържат мюсюлманите в Босна и Херцеговина и в Косово срещу демонизираните от тях сърби. Тази позиция обаче напълно се променя при сблъсъка между същите тези мюсюлмани и хърватите-католици. Никой обаче не изтъква икономическият фактор, който фактически е водещ при разоряването и колонизирането на бившите социалистически балкански държави.

Край на “студената война” за Балканите се ознаменува вече няколко пъти, като всеки от тях беше окончателен. Тази тенденция ще продължи и в бъдеще, защото това е един изпитан модел на верноподаническо поведение за всяко марионетно правителство пред държавата-господар, от която зависи и фактическото му оставане във властта. Все пак за първи път нейният край бе обявен през есента на 1989 г. след падането на Берлинската стена, последвано от “създаването” на нов тип отношения

основаващи се на нови принципи. В началото на последното десетилетие от миналия век те все още не бяха заявени, а само замъглени в неопределеното, че тепърва ще се създават и определят в процеса на строителството **на новия световен ред**. Никой от внезапно озовалите се във властта “политици” не посмя да каже (а и така трябваше), че той ще се изгражда и утвърждава съобразно главната военностратегическа роля на САЩ в съвременния свят. Дошлите на власт партии бяха всъщност легализирани неформални групи и организации от 80-те години, ориентирани теоретически към постулатите на западноевропейската парламентарна демокрация и пазарна икономика. Съвсем скоро обаче стана ясно, че те нямат реални предпоставки за изменението на обществено-политическата, икономическата и идеологическата система, освен единствено “искрените си намерения” за постигането на по-добър живот в бъдеще. Тази реалност бе подготвена и насочваната от стимулираните от Запад разрушителни процеси определени като приватизация и денационализация (раздържавяване). Новите (първо) опозиционери, а след това и властници бяха щедро спонсорирани от ЦРУ чрез негови легализирани организации като “Националната фондация за демокрация” (NED) с единствената “благородна” цел да спечелят изборите и поведат страната ни по изборния от задокеански стратегии път. Тези 2 млн. долара разпределени **между опозиционния вестник “Демокрация” - \$233 000, екипа от международни наблюдатели - \$111 000, партията-обединение СДС \$615 000, Независимият синдикат “Подкрепа” - \$327 000 и Федерацията на независимите студентски дружества (ФНСД) - \$100 000**. Как ли трябва да се нарече такъв износ на демокрация? Купен или продаден държавен суверенитет. Защото ако тези средства са дадени за промените след 1989 г., то какви са средствата свързани със следващите преврати/революции от зимата на 1996/97 година? Възниква и въпросът, кой отговаря за правилното им изразходване, за получаването и отчитането им? С други думи, кои са агентите на ЦРУ в страната ни обвързани с тази финансово-политическа дейност?

При създадената нова ситуация, с надеждата за бързо и безболезнено разделяне с бремето от миналото, бившите балкански социалистически страни бяха принудени да се ориентират към тясно обединение с европейските институти, чиито емисари-чиновници с бакалавърска и магистърска степен на образование даваха своите “компетентни” съвети. Ситуацията бе усложнена допълнително и от провокираните и умело насочвани сблъсъци между етническите и религиозни общности на Балканите. Идеолозите на Запада, познаващи от собствената си история силата и трудното контролиране на подобни конфликти, при това разразени в обстановка на икономическа и политическа нестабилност, умело използваша поставянето на етническия и малцинствения въпрос за още по-голяма дестабилизация на бившите социалистически страни. Всяка от тези държави “получи” своето специфично сътресение в тази посока. След разпадането на Съветския съюз последва падането на управляващите социалистически правителства в България и Румъния, съпътствано от румънско-унгарски сблъсъци и провокираното изселване на голям (за онова време) брой български граждани, внезапно определили се като турци. Политическата промяна в Чехословакия доведе до разделянето на страна на Чехия и Словакия. Единственото обединение основано на етнически принцип е свързано със

създаването на единна Германия. Последвалото разпадане на СФРЮ също е резултат на споменатия конфронтационен принцип, но там своето влияние оказаха и други фактори предвидени и реализирани съобразно интересите на новия световен ред. Така на практика, когато Западът пропагандираше и осъществяваше своето обединение, на Балканите, в бившите социалистически държави се стимулираха и финансираха процеси довели до тяхното пълно разоряване и държавно обезличаване.

Последвалите в Югославия събития в края на миналия век имат своята “закваса” двадесет години преди това. Започналите на различни етапи реформи през 1980 г., наложени от западните кредитори на Белград, привеждат в действие икономическото и политическо опустошение довело до дисинтеграция на промишления сектор и демонтаж на благосъстоянието на югославския народ. Провежданата спрямо Югославия политика е заложена в Директивата за национална сигурност (NSDD 133) известна като “Политиката на САЩ към Югославия”. В него се предвижда “съсредоточаване на усилията за провеждането на ‘тиха революция’ за свалянето на комунистическата партия и доминираното от нея правителство”. Първата фаза на макро-икономическите реформи започва през 1980 г. , като още тогава се започва икономическото опустошение на страната, което е резултат от ниския прираст, натрупването на външния дълг , последвалата го девалвация, довели до падане на средното жизнено равнище за страната. През първата фаза на макро-икономическата реформа през 1980 г. промишленият прираст пада от 2,8% през 1980-1987 на 0% през 1987-1988 г. като достига **минус** 10,6% в 1990 г. Обещаната през есента на 1989 г. помощ от Вашингтон е свързана с ускоряването на икономическите реформи включващо нова девалвация на динара, замразяването на работните заплати, прекратяване на държавното субсидиране и премахване на социалното подпомагане. През януари 1990 г. се преминава към “икономическа терапия”. В резултат на взаимно свързани процеси през 1989 г. (според официални източници) фалират 248 фирми, оставяйки след себе си 90 хил. хора без работа. През първите девет месеца на 1990 г. в резултат от непосредственото прилагане на програмата на МВФ други 889 предприятия с 525 хил. работници са в процедура на ликвидация. По такъв начин за малко повече от две години 600 хил. човека от общо 2,7 млн. трудеци се в Югославия, остават без работа. Най-много фирми намиращи се в състояние на несъстоятелност има в Сърбия, Босна и Херцеговина, Македония и Косово.

Много от предприятията правят опит да оцелеят, избягвайки фалита чрез залавяне или неизплащане на работните заплати. Над половин милион работници представляващи около 20% от цялата работна сила в страната не получават заплати през първите месеци на 1990 г. Ситуацията през юни 1991 г., преди излизането на Хърватия и Словения от рамките на Югославия съвпадат с пораженията от промишления демонтаж на страната. Още през септември 1990 г. 2 435 предприятия с повече от 1,3 млн. работници са поставени в положение на неплатежоспособност и трябва да бъдат закрити. Като се имат предвид вече уволнените 600 хил. работници, числото на излишната работна ръка нараства на 1,9 млн. от споменатата вече обща 2,7 милионна трудова сила. Фалиралите фирми са от областта на енергетиката, тежката промишленост, металообработването, текстилната промишленост. Сред тях са най-големите промишлени предприятия съставляващи (през септември 1990 г.)

49,7% от общата промишленост в страната. Икономическият крах на страната се усилва от териториалното ѝ разчленяване, довело до прекъсване или напълно унищожаване на икономическите и търговски връзки между отделните републики. Тези предприятия, които не бяха застигнати от банкрут са частично или напълно унищожени от валежа на войната през 90-те години. На фона на съпътстващата демократичните промени разруха ще споменем, че за 20 годишен период до 1980 г. средният годишен БВП в СФРЮ е 6,1%, осъществявана е безплатна медицинска помощ с един лекар на 550 човека от населението, а грамотността е 91%.

Отношението на Руската федерация, като наследница на Русия и на СССР, към протичащите на Балканите процеси, до голяма степен е свързано с отношението към стимулирания отвън държавно-териториален разпад на СФРЮ. Всъщност до февруари 1992 г. руската политика към развиващите се там процеси е основана на невмешателство и поддържане на единството на федерацията. След разпада на СССР се променя и механизма при прилагането на външнополитическия подход. Съгласно конституцията на Руската федерация тя се формулира от президента и осъществява от министъра на външните работи. Що се отнася до Балканите, механизмът е такъв, че президентът обаче не взема участие при разработването на съответната стратегия и тактика, като така на практика всичко остава в ръцете на А. Козирев. Отсъствието на определена външнополитическа концепция по югославската криза се замества със спонтанно действие, повлияно от антикомунистическия патос в Русия. Това е време когато се отрича периода на съветската политика основана на “сфери на влияние”, като се отхвърлят всички бивши нейни съюзници. Тази нова позиция се подсилва и от нагласата на формиращата се нова руска дипломация, ухажвана усилено от лидерите на западните държави, избягваща не само конфликти, но и каквито и да е противоречия с тях. Чрез своята позиция и породените от нея действия Козирев се стреми да докаже, че е един от демократите в Кремъл и така да оправдае доверието на Запада. Руската политика на Балканите през този период попада в сянката на предизвиканите от разпада цели – връщането на Русия като демократична страна. в семейството на държавите от т. нар. “западно общество”.

Руската политика по отношение кризата в Югославия, а това означава и на Балканите, преминава през няколко етапа. В края на 1991 г. М. Горбачов прави опит да влезе в историята и като помирител между враждуващите бивши югославски републики, като организира в Москва среща между президентите Ф. Туджман и С. Милошевич. Въпреки че на нея се достига до съгласие за прекратяване на военните сблъсъци, като спорните въпроси се решават само по пътя на преговорите, то тя остава само приятен, но неефективен инцидент в общия развой на кризата. Още по време на тази среща става ясно че все още съществуващия Съветски съюз, не възнамерява да води самостоятелна политика по въпроса, разграничаваща се от тази на САЩ и ЕС. Това проличава и по време на срещата в Хага (октомври 1991 г.) и в приетата Декларация за обстановката в Югославия. Приемайки западното определение за Югославия като агресор, СССР фактически изменя на демонстрираната преди това позиция, присъединявайки се така към лагера на очевидните противници на Белград. През февруари 1992 г. руското отдалечаване от проблемите на балканското славянство се задълбочава. От Москва признават

разпадането на Югославия, но за известен период от време се самоизолират от процеса по регулиране на кризата. Като се има предвид, че през дълъг период от време СССР беше водещата сила в Източния блок към който в различна степен на ангажираност принадлежаха и по-голяма част от балканските държави, **то “изоставянето” на стратегическите ѝ партньори през следконфронтационния период на практика означава и отказ от предишното влияние на Балканите.**

Периодът от 1993 до 1995 г. се характеризира с опитите за включването на Руската федерация в системата на европейската сигурност и в световната общност в качеството на равнопоставена демократическа държава. Преследването на тази цел я принуждава напълно да се съгласи с политиката на САЩ и нейните западни партньори по отношение на Балканите. Активността на **руската дипломация се ограничава само в границите, които са ѝ позволени**, превръщайки се същевременно в инструмент за оказване на политически натиск върху несговорчивите сърби. Това е период в който отсъства каквато и да е самостоятелност в руската политика на Балканите. Период през който вместо да бъде водещ и съобразяващи се с нея фактор в региона, то тя се превръща в подгласник на американската и западноевропейска политика. Използвана е вярата на сърбите в Русия и надеждата на прозападната групировка сред руския политически елит, страната да бъде приета в семейството на западните богати държави В много от случаите Западът се “мотивираща” с руската подкрепа, при вземането на непопулярни мерки и решения по отношение на сърбите.

Разочарованието от неуспешната бърза интеграция в западната система на европейска сигурност довежда през 1996 г. до промяна във външнополитическите концепции на Русия. Тя е повлияна преди всичко от утвърждаването в международните отношения на “правото на силата”, основаващо се на отсъствието на партньорство в отношенията между водещите държави при разрешаването на големи кризисни проблеми; промяна в същността на миротворческата концепция на ООН в моменти когато трябва да се взема решение за прилагането на сила спрямо непослушни или несговорчиви страни в даден конфликт. Разочарование идва и от факта, че в края на 1995 г. Русия престава да бъде реален фактор влияещ върху протичащите на Балканите събития.

Необходимостта от промяна в руската политика довежда и до персонални промени в Министерството на външните работи. От началото на 1996 г. новият външен министър Е. М. Примаков трябва не само да се бори с негативите от съглашенската, прозападна политика на Козирев, но и да чертае нови параметри на руската външна политика. През март същата година той обявява активизирането ѝ във всички направления, а през август заявява, че Русия ще отстоява националните си интереси дори и ако се наложи да влезе в разногласие със САЩ, но в рамките на партньорството без да се стига до конфронтация. Очевидна е неудовлетвореността от наложения еднopolюсен модел при който САЩ се изживява в ролята си на единствена свръх държава, като се застъпва тезата за многополюсен модел при който Русия ще има по-големи възможности за защита на националните си интереси. На този етап обаче Балканите все още не заемат определящо място в руската външнополитическа концепция. Промяната касаеща региона настъпва след **28 април**

1998 г., когато Е. М. Примаков формулира нейните широки обхвати, определяйки я като “рационален прагматизъм”. Според него тя трябва да бъде многопосочна и още по-активна, което да направи Русия една от водещите държави на международната сцена. По такъв начин не само се разчупва еднополюсният модел на политически диктат в света, но се създава и възможност за по-голяма международна стабилност и сигурност в геополитическия спектър на интереси. Връщането на Русия към наследената от нея позиция на Съветския съюз в международните отношения изисква изграждане на отношенията ѝ със САЩ **на взаимноизгодна основа**, както и конструктивно партньорство с всички останали държави. Що се отнася до руската политика на Балканите, то тя се обвързва с постдейтънската обстановка и с нововъзникналите огнища на напрежение в региона. В нейните планове влиза възстановяване на предишното партньорство занемарено или дори загубено през пет годишния период. Планира се да се обърне сериозно внимание на страни, които са способни да запазят военния си неутралитет във време на всеобщ стремеж за “приставане” на НАТО, като така определят и своето място в бъдещата система на европейска и световна сигурност. Руската политика на Балканите при Е. Примаков се свързва с недопустимостта Косово да се превърне в една от най-опасните горещи точки не само на Балканите, но и в света.

При избухването на косовският конфликт руската дипломация проявява известна неувереност поради създадената около нея сложна обстановка, но много скоро тя проявява своята инициативност в Контактната група, където става отличаваш се фактор. През април 1998 г. Е. Примаков заявява ясно руската позиция за неотделянето на Косово от Сърбия, като се обявява и против разполагането в региона на “чужди войски под каквото и да е държавен флаг”. На особено мнение застава руската външна политика и по отношение планове за действие на САЩ и НАТО. Още тогава от Москва предупреждават, че всяко използване на сила от страна на алианса без разрешението на Съвета за сигурност (СС) е недопустимо. Създадената тогава обстановка се усложнява и поради поредната манипулация на общественото мнение, с която се цели да се покаже “Косовският проблем” не като сепаратистично движение в суверенна държава, а като “движение за автономия” и “елементарни човешки права” за косовските албанци. Изкривяването на политическата действителност, преди всичко от западните средства за масова пропаганда (а не информация) определя обстановката в разчленена Югославия като свръх националистична. Пропуска се фактът, че през 1990 г. сръбското правителство **само ограничава, но не ликвидира автономията на областта**. Разпускането на Краевската скупщина е реакция срещу опита ѝ да обяви отделянето на Косово от Югославия, а политиката на интеграция с територията на Сърбия на практика е удар срещу планове на сепаратистите.

През втората половина на 90-те години се наблюдава известна промяна по отношение позицията на СС и на Контактната група (КГ) по отношение на сърбите, което дава възможност за по-осезателно налагане на руската позиция в тях. Най-общо погледнато, тя се изразява в адекватно реагиране на конкретната в момента ситуация и вземането на решения в резултат на направени експертни оценки и анализи. Москва решително се противопоставя на прилагането на сила от страна на НАТО без това да

бъде предварително одобрено от Съвета за сигурност. За първи път след разпадането на СССР руската страна заявява намеренията си за връщане към предишната самостоятелност и тежест в международните отношения. От септември 1998 г. постът външен министър на Руската федерация се заема от Игор Иванов, който утвърждава възприетия от Е. Примаков политически курс и маниер на работа. Заставането му начело на руското външно министерство съвпада с изостряне на обстановката в Косово. През този (известен вече като) предвоенен период той продължава да отстоява единствения възможен за руската политика курс, даващ ѝ известни шансове за защита на сръбските интереси, а именно **запазване на териториалната цялост на Югославия при задължително разрешаване на проблемите само по мирен път**. Не трябва да се забравя, че точно тази позиция прави възможно предотвратяване на натовска военна намеса през октомври 1998 г. Това от своя страна поставя под заплаха реализирането на плановете на алианса за безпрепятствена и своеволна намеса на в СРЮ, която все още не е доведена до желаното от Запада политическо поведение. Опасността Русия да стане контрабаланс на негативната спрямо световния мир американска политика принуждава Вашингтон да заеме твърда и непримирима позиция. Спекулациите от страна на световните информационни средства със затрудненото финансово положение на Русия, дават повод на Игор Иванов да напомни, че “възприетата от неговата страна пазарна икономика не означава и пазарна външна политика”, или казано по друг начин - “Русия няма да търгува със своите национални интереси”. По-късно в Рамбује и Париж тази позиция е изпитана на практика.

Трябва да се отчете обаче, че освен външни съгънки от страна на своите партньори и същевременно с това опоненти в Съвета за сигурност и в Контактната група, руската външна политика трябва да преодолява и “наложеното” от времето на А. Козирев поведение. Така например Русия дълго време поддържа възприетите от Запада мерки за въздействие върху Югославия по време на кризата в Босна и Херцеговина, заявявайки при това тогава, че “Белград не може да се противопоставя на международните изисквания”.

На практика обаче Русия не може да излезе така решително, както се очаква от нея, от ролята ѝ в международната отношения в следконфронтационния период наложена още от А. Козирев. Поради това нейната политика по отношение на събитията около и в Косово през 1998-1999 г. е твърде противоречива. От една страна Москва поддържа прилагането на “мерки за въздействие” срещу Югославия, заявявайки, че “Белград не може да се противопоставя на международните стандарти”, отклонявайки молбата му Съветът за сигурност да разгледа заплахата от страна на НАТО за нанасянето на въздушни удари по югославска територия. Русия не се противопоставя и на перспективата за даването на максимално широк статут за автономия “с възможност за излизането от федерацията”, което пък приближава Косово към създаването на самостоятелна република. От друга страна Игор Иванов настойчиво разобличава амбицията на алианса на намеса в югославския проблем без предварително съгласие от страна на Съвета за сигурност, като поддържа и югославската позиция (по време на преговорите) да се разгледа само политическата

част от договора. През декември 1998 г. Русия и Югославия подписват договор за военно-техническо и научно-техническо сътрудничество в областта на отбраната.

По време на въоръжената агресия срещу Югославия руската външна политика застава в защита на сръбския народ, но невъзможността от по-ефективна намеса и влияние в политическия и военен спектър на конфликта, неминуемо ѝ отрежда ролята на свързващ, а много често и на наблюдаващ фактор между агресора и неговата жертва.

След 24 март 1999 г., първият ден от агресията срещу СРЮ, светът вече не е същият. За първи път в следвоенната история се извърши военна агресия срещу суверенна европейска държава. Влизащите в НАТО държави, начело със САЩ демонстрираха по най-циничен начин незачитането към институциите на тази световна организация, превръщайки я по-късно в удобен лост за окупация на Космет след края на войната, които все още са част от държавата (вече със старото-ново име) Сърбия и Черна гора. Преследваните политически и икономически цели и постигнатите резултати след края на 78-дневната бомбардировка са многопосочни и най-общо целят утвърждаване на американската политическа и икономическа хегемония на Балканите – тази част от Европа.

Разчленяването на СФРЮ унищожи една голяма европейска държава имаща свой авторитет и място в европейския свят. Създадените нови републики, с трудно функционираща промишленост (откъсната част от общата югославска промишленост), с новосъздадени и нерешени етнически и религиозни проблеми, зависими от помощта на МВФ и Световната банка, дълго време няма да имат тази самостоятелност и БВП, който имаха като републики от Югославската федерация. Ракетно-бомбените удари не разрушиха режима на С. Милошевич, а промишлените предприятия, училищата, болниците, инфраструктурата и всичко това, което дава физиономията на една държава. Така се разчисти полето за (естествено) западни инвестиции. Унищожи се икономиката, стопанството и въобще всички жизнени функции на държавите от бившия Източен блок.

Кризата в Косово бе и демонстрация на водеща сила от страна на САЩ, пред останалите членуващи в НАТО европейски държави. За кратък период от време “евротото” отстъпи значително от позициите си в полза на американския долар, а и все още не може да достигне първоначалното си надмощие от януари 1999 г.

Агресията на Балканите срещу славянството и православието с което се идентифицират сръбите е и удар срещу Русия, като нагледно се демонстрира безсилието ѝ да се намеси ефективно в регион където тя има вековни традиции. Оправданията които се срещат в някои съвременни анализи, че интересите на Москва сега са други, че не може да се гради политика върху сантиментални спомени от историческото минало, както и че Русия трябва да се съобразява с новите реалности в геополитиката, са само неумел опит да се прикрие реалността на нещата.

Войната срещу Югославия даде възможност преди всичко на САЩ да използват “залежалия” си военен потенциал, като печалбите от рекламата при демонстрацията на различните видове оръжие, покриват загубите от неговото изразходване. С установяването на контрол върху Косово се “сложи ръка” и върху важен разпределителен център за наркотрафик към Европа и САЩ.

По-малко от три години след войната срещу Югославия САЩ наложиха на света, разбирането си за “тероризъм”, като сами си дадоха и правото да определят що е това тероризъм, кои държави го подкрепят и какви санкции трябва да им се наложат. Никой действащ политик не посмя да каже нещо за **държавния тероризъм** прилаган успешно срещу една малка славянска балканска държава от 19 въоръжени добре държави-миротворци. Едни бяха стреснати, други омагьосани от демонстрираната сила, а трети просто мислеха за политическата си кариера. Балканите бавно и полека се връщат към времето на Османската империя, а тогава погледите са били отправени към... Русия.

Стефан Анчев, доктор по история
09 юли 2002 г.